

ЕРЁНҒОҚНИНГ ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИДАГИ АҲАМИЯТИ ВА БИОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Қамбарова Дилнозахон Қодировна,

Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти
“Органик деҳқончилик ва ўрмон мелиорацияси” кафедраси докторанти.

Аннотация. Мақолада ерёнғоқнинг Қибрай-4 навида ўтлоқи бўз тупроқлар шароитида озиқланиш майдонлари ўсиши ва ривожланишига, туганаклар сони ва вазнига, барг юзасига, ҳосил элементлари ва ҳосилдорлигига таъсир этишини илмий-амалий жиҳатдан асослаб берилган.

Калит сўзлар: биологияси, дон, тупроқ намлиги, минерал ўғит, униб чиқиш, ривожланиш фазаси.

Аннотация. В статье рассмотрено влияние сорта арахиса Кибрай-4 на рост и развитие участков питания, количество и массу стручков, листовую поверхность, элементы урожая и урожайность в условиях сероземов научно и практически обосновано.

Ключевые слова: биология, зерно, влажность почвы, минеральное удобрение, всхожесть, фаза развития.

Annotation. In the article, the influence of the Kibray-4 variety of peanut on the growth and development of the feeding areas, the number and weight of the pods, the leaf surface, the elements of the crop and the yield in the conditions of gray soils is scientifically and practically substantiated.

Key words: biology, grain, soil moisture, mineral fertilizer, germination, development phase.

Мамлакатимиз аҳолиси эҳтиёжини хилма-хил озиқ-овқат, саноатни хомашё маҳсулотлари билан таъминлаш, чорвачиликнинг тўйимли озуқа базасини яратишда тупроқ унумдорлиги ва зироатлар ҳосилдорлигини ошириш, деҳқончиликнинг илмий асосланган илмий-минтақавий тизимларини жорий этиш билан чамбарчас боғлиқдир.

Республикамызда олиб борилаётган қишлоқ хўжалигига боғлиқ бўлган барча амалий ишларни инобатга олган ҳолда, 2021 йилда илмий тадқиқот ишлари олиб бориш бўйича ерёнғоқ экини етиштиришнинг тупроқ унумдорлиги ва кейинги экинлар ҳосилдорлигига таъсирини ўрганишни олдимизга мақсад қилиб олдик.

Илмий тадқиқот ишлари 2021-2023 йиллар давомида Андижон вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлари шароитида амалга оширилди. Кузги бошоқли дон экинларидан бўшаган майдонларга такрорий экинларни жойлаштиришда тупроқнинг агрофизик, агрохимёвий хоссаларини яхшилайдиган, аҳолининг озиқ-овқат ва чорва ҳайвонларини ем-хашак маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларини тўла қондиришга хизмат қиладиган ҳамда саноатни хомашё билан таъминлайдиган экин турларини танлаш ва етиштириш агротехнологияларини такомиллаштириш ҳамда ресурстежамкор илмий тадқиқотлар олиб бориш, натижаларни жорий этиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Андижон вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлари шароитида, ерёнғоқ навларидан юқори ва сифатли ҳосил етиштиришда мақбул озиқланиш майдонини таъминлайдиган экиш тизимини аниқлашдан иборат.

Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти шундан иборатки, Андижон вилоятининг ўтлоқи бўз тупроқлар шароитида озиқланиш майдонлари ерёнғоқнинг ўсиши ва ривожланишига, туганаклар сони ва вазнига, барг юзасига, ҳосил элементлари ва ҳосилдорлигига таъсир этишининг илмий-амалий жиҳатдан асосланиши, ерёнғоқдан юқори ва сифатли ҳосил етиштирилганлиги, ушбу назарий маълумотлардан эса қишлоқ хўжалик йўналишидаги олий таълим муассасаларида илмий манба сифатида фойдаланиш мумкинлиги билан изоҳланади.

Ерёнғоқ капалакгулдошлар (Papilionaceae), яъни дуккакдошлар (Fabaceae) оиласининг *Arachis* туркумига киради. Илдизи ўқилдиз, асоси жуда шохланган бўлиб ерга 190 см гача чуқур кириб боради. Илдизида жуда кўп тугунаклар ҳосил бўлади. Асосий пояси тик ўсади, бўйи 6 см дан 80 см гача етади. Пояси шохланиб 4 тадан 20 тагача ёншоҳ чиқаради. Пастки шохлари энг бақувват бўлиб, ҳатто, асосий поядан узунроқ бўлиши мумкин. Шохларнинг асосий юмалоқ учи тўрт қиррали сер тук бўлади. Ёншоҳлари асосий поядан, деярли тик ёки ётиқ ҳолда чиқади ёки ер бағирлаб ўсади. Ана шунга кўра унинг тупи чала туп шаклида ва ер бағирлаб ўсадиган шакллари фарқ қилинади. Туп шаклидаги ўсадиган шаклларининг бўйи 30-40 см бўлса, ер бағирлаб ўсадиган шакллари 20-25 см, тупининг диаметри эса 1 м га етиши мумкин. Барглари жуфт патсимон мураккаб барг бўлиб, овал ёки тескари тухумсимон шаклда яшил ёки тўқ рангда бўладиган тўрттача баргчадан ташкил топган. Барги тук билан қопланган. Гули капалак нусха майда сариқ ёки зарғалдоқ рангда 5-10-15 донадан бўлиб, шингил ёки рўвак шаклидаги тўпгулга йиғилган. Тўпгуллари барглар қўлтиғида чуқур жойлашган. Гули ўзидан чангланади. Гули уруғлангандан кейин кўп ўтмай, учи бирмунча ўткирлашган кичикроқ найча шаклида тугунчаси ўса бошлайди. У гинофор деб аталади. Учида уруғланган тугунча бўлган гинофор ўсиб ерга тегади ва 8-9 см гача чуқур киради. Тугунча тупроқда горизонтал ҳолатга ўтиб ўса бошлайди ва оқариб мевага-дуккакка айланади. Ерга тегмай қолган гинофорлар қуриб қолади ва мева тугмайди. Тўлиқ пишиб етилган мева олиш учун умумий генофорлар ҳосил қилиш жараёни июн ва июл ойларига тўғри келиши керак. Бизга маълумки, ерёнғоқ уруғлари ўз вазнига нисбатан 110 – 120 % намликни қабул қилгандан сўнг уна бошлайди. Ерёнғоқ ўсимлиги қисқа кун ўсимлиги бўлиб, тупроқда 14-15°C иссиқлик бўлганда экилади, минимум 15-20°C максимум 24-28°C да яхши ўсиб ривожланади. -0-0,5°C да нобуд бўлади.

Қўлланилган агротехник тадбирлар натижасида ерёнғоқ навларида иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари юқори 141,4-155,6 самарадорликка эришилди. Республикамыз

турли тупроқ-иқлим шароитларида кейинги ўн йил ичида олиб борилган изланишларда такрорий ва оралиқ экинлар ҳақидаги маълумотлар етарли даражада.

Тупроқ унумдорлигини сақлаш ва ошириш ҳамда барқарор ҳосилдорликни узлуксиз таъминлаш учун Андижон вилояти тупроқлари шароитига мос илмий асосланган (қисқа ротация-

ли алмашлаб экишда) буғдойдан кейин экиладиган такрорий экинлардан энг самаралисини ажратиб олиб, сўнгра ишлаб чиқиб, амалиётга жорий қилиш кераклиги аниқланди.

Такрорий экин сифатида экилган мошдан кейин тупроқнинг ҳажм массаси ҳайдов ва ҳайдов остки қатламларида 0,023 дан 0,013 г/см³ га камайди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Атабаева Х.Н., З.У. Умаров, Ҳ.Ч. Бўриев ва бошқалар. «Ўсимликшунослик». «Меҳнат» нашриёти, 2000 й. Б. 241 – 243.
2. Атабаева Х.Н., З.У.Умаров «Ўсимликшунослик». «Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси». Тошкент – 2004. Б. 260 – 263.
3. Атабаева Х.Н., О. Қодирхўжаев. «Ўсимликшунослик», амалий машғулот дарслари учун. Тошкент «Янги аср авлоди» 2006. Б. 260–263.
4. Аманова М., Х.Бўриев, А.Рустамов. “Ерёнғоқ экиннинг морфологик белгиларини ўрганиш бўйича услубий қўлланма”. Тошкент-2011. 26. б.
5. Аманова М., А.Рустамов. “Мойли экинлар жаҳон коллекциясини ўрганиш бўйича қўлланма”. Тошкент-2010. Б. 4-9.
6. Аманова М., Х.Бўриев, А.Рустамов. “Ерёнғоқ экиннинг уруғчилиги бўйича тавсиянома”. Тошкент-2010. 16. б.
7. Лузина З.А. Арахис. Сельхозгиз, Москва Ленинград, Невский пр., 28. 1954 г. С. 131.
8. Министерство сельского хозяйства и развития. 2002. Решение номер 143/2002/qd-BNN-KHCN: Стандартные требования к семенам арахиса (10TCN 315-98), С. 9.
9. Методы агрохимических исследований почв Средней Азии”. М.1973. С. 135.
10. Нурматов Ш.Н., Азизов Т.Б. ва бошқалар. Ерёнғоқнинг суғориладиган ерларда етиштириш агротехникаси бўйича тавсиялар // Ўзбекистон илмий – ишлаб чиқариш маркази, Ўзбекистон мойли ва тоғли экинлар тажриба станцияси. Тошкент – 2010 й.
11. Дала тажрибаларини ўтказиш услублари. ЎзПТИ, Т. 2007. 131. б.
12. Карпук В.В., Сидорова С.Г. “Растениеводство” Минск-2011. БГУ. С. 241-243.

УЎТ: 638+144+5

ОЛХЎРИ МЕВАСИНИ ЗАМОНАВИЙ УСУЛДА ҚУРИТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Азизов Ақтам Шарипович,

Тошкент давлат аграр университети

“Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлаш” кафедраси профессори.

Аннотация. Мазкур мақолада олхўри мевасини қуритиш жараёни билан боғлиқ жараёнлар, яъни олхўри мевасининг шакли, калибри, кимёвий таркибларидан қандлилиги, нордонлигининг қуритилган маҳсулот сифат кўрсаткичларига таъсири, олхўри мевасини қуритишда фойдаланиладиган ускуналар, қуритилган меваларни турли хил касалликларга чидамлилигини оширадиган сорбат калийни араштириш меъёрлари тўғрисида технологик схема қурилишидаги кетма-кетлиги ҳақида маълумотлар келтирилган.

Калиб сўзлар: Олхўри, сифат кўрсаткичлари, калибр, тунелли ускуна, қуритилган олхўри, технологик, схема

Аннотация. В данной статье рассмотрены процессы, связанные с процессом сушки плодов сливы, а именно: форма, калибр, химический состав плодов сливы, влияние кислотности на качественные показатели сушеного продукта, оборудование, используемое при сушке плодов сливы, последовательность смешивания сорбата калия, повышающего устойчивость сухофруктов к различным заболеваниям и болезням.

Annotation. This article discusses the processes associated with the process of drying plum fruits, namely: the shape, caliber, chemical composition of plum fruits, the effect of acidity on the quality indicators of the dried product, equipment used in drying plum fruits, the sequence of mixing potassium sorbate, which increases the resistance of dried fruits to various illnesses and diseases.

Кириш. Сўнгги йилларда дунё мамлакатларида ва хусусан Республикамизда қишлоқ хўжалигининг асосий тармоқларидан бири бўлган мева-сабзавотчилик ва узумчилик соҳаларини ривожлантиришга катта эътибор берилмоқда.

Инсон ҳаётида мева-сабзавотлар ва уларни қайта ишлаш орқали ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг аҳамияти катта. Мева-сабзавотлар таркибда инсон саломатлиги учун зарур бўлган углеводлар, органик кислоталар, витаминлар, минерал тузлар, ферментлар, фитонцитлар ва бошқа биологик фаол

моддаларнинг кўплиги билан улар инсонларнинг муҳим озиқ моддаси эканлигидан далолат беради.

Маълумки, бугунги кунга келиб ер юзидаги аҳоли сони тахминан 7,5 миллиарддан ортиб кетди ва бу кўрсаткич кун сайин ортиб бормоқда. Бу эса инсонларни сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш долзарб масалалардан бири эканлигидан далолат беради.

Ушбу муаммоларни ҳал этиш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг 07.06.2022 йилдаги ПҚ-273-сонли